

УПРАВЛІНСЬКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Дібров А.С. (Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса)

Розглянуті головні аспекти сучасного природокористування в Україні з відзначенням головних особливостей впливу діючих підприємств на стан довкілля. Висвітлені основні управлінсько-організаційні напрямки раціонального природокористування.

Важливим та актуальним для України є питання підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу на виробництві. Це зумовлено рядом чинників. По-перше, високий ступінь зносу основних виробничих фондів та нестача інвестицій на їх відновлення створюють передумови до загострення ресурсно-екологічних проблем. По-друге, ситуація ускладнюється екстенсивним характером господарювання, що формувався десятиліттями, високим ступенем енерго- та ресурсоемності виробництва. По-третє, підприємства дуже слабо ведуть контроль за використанням наявного природно-ресурсного потенціалу та екологічною безпечністю виробництва. Вони ще не завжди зацікавлені в його економному і раціональному використанні через недосконале законодавство і недостатню ресурсозберігаючу підготовку трудових колективів.

Вказані чинники призводять до зростання природно-ресурсних витрат на виробництво продукції, втрат валового національного продукту та зумовлюють необхідність мобілізації природно-ресурсного потенціалу в сфері виробництва.

Проведене дослідження закономірностей і особливостей сучасного природокористування показало значну багатогранність використаних категорій [1,2,3].

Виявлено, що підприємства як значні користувачі природними ресурсами використовують їх ще не досить економно. Це призводить до значного виснаження земельних, водних, енергетичних, біологічних та деяких інших ресурсів і погіршення екологічного стану довкілля. Значний вплив на діяльність підприємств-природокористувачів має зміна форми власності, яка дає їм можливість працювати більш самостійно і творчо.

Приватизація підприємств привела до того що виробники на свій розсуд вирішують питання, пов'язані з використанням природно-ресурсного потенціалу і специфікою впливу їх виробничої діяльності на довкілля. Це часто призводить до виснажливого використання цінних ресурсів і погіршення стану оточуючого природного середовища.

У зв'язку з цим однією з найбільш складних та гострих задач перехідного періоду є удосконалення господарської діяльності з урахуванням підвищення ресурсно-екологічної безпеки, як складової частини національної безпеки країни.

Узагальнення та систематизування існуючих критеріїв та показників оцінки діяльності підприємств як суб'єктів природокористування дали можливість створити сучасну класифікацію управлінсько-організаційних інструментів, спрямованих на підвищення ефективності природно-ресурсного потенціалу.

Визначена система сучасних управлінсько-організаційних інструментів спрямована на підвищення ефективності природокористування з метою більш активної діяльності підприємств в ресурсозберігаючому, еколого-безпечному та природо-відновлювальному напрямках.

За критеріальну базу управлінсько-організаційних інструментів приймаються чотири основні групи показників.

1. Фінансово-коригуючі показники, які враховують економічний стан підприємства (зокрема його платоспроможність) і які характеризують можливість поведінки підприємства у відповідь на зміну яких-небудь параметрів системи (цін, податку, платежів);

2. Законодавчо-правові показники, направлені на поліпшення економіко-екологічного захисту довкілля;

3. Управлінсько-контролюючі показники, направлені на покращення організаційної діяльності на підприємстві;

4. Стимулюючі показники, спрямовані на заохочення розвитку ефективної природно-ресурсної діяльності на підприємстві.

Слід відмітити, що різні форми управлінсько-організаційних інструментів являються в основному варіантами двох основних видів впливу на економічні інтереси підприємств: податковий, який являє собою вилучення доходу, і дотаційний, який являє собою пряму або побічну передачу доходу.

В умовах складової економічної ситуації, нестачі інвестицій, соціальної напруженості у суспільстві проблеми раціонального природокористування не отримують належної уваги та свого вирішення. Проведений аналіз природно-ресурсної діяльності підприємств показав, що основними чинниками їх рівня є забезпеченість ресурсами екологічної

сфери та інтенсивність впливу на неї, ступінь ресурсно-екологічної свідомості населення, рівень державного регулювання. Визначені чинники повинні враховуватися при розробці і реалізації ресурсно-екологічних програм, при регулюванні природо-господарської діяльності з метою їх поліпшення.

Представлений аналіз організаційних інструментів управління підприємством дає можливість значно підвищити ефективність природокористування, зменшити негативний вплив на довкілля та покращити ресурсно-екологічну ситуацію на виробництві.

Для успішного подолання наслідків надмірного техногенного навантаження і запобігання виникненню негативних тенденцій в економіці природокористування необхідно забезпечити підвищення рівня техногенної та ресурсно-екологічної безпеки підприємств, переважно, на основі подальшого удосконалення відповідних організаційних інструментів, які запропоновані автором.

Зараз виникає необхідність формування ефективного ринкового механізму управління по оптимальному використанню природно-ресурсного потенціалу. Цей механізм досягається за рахунок відповідного ресурсно-економічного управління (РЕУ), яке враховує і реалізує цілі оптимального природокористування і охорони довкілля, при плануванні, проведенні і контролі господарської діяльності для забезпечення збалансованого природокористування і успішного виконання планів підприємств.

РЕУ – це не тільки спосіб управління підприємством, обумовлений ресурсно-економічними стандартами національних або міжнародних наказів, а й реакція самого підприємства на відповідні зміни в зовнішньому середовищі.

Зараз досить гостро стоїть питання про частковий розподіл платежів підприємств за скиди і викиди забруднюючих речовин, а також за розміщення відходів [2]. Найбільш справедливо тут було б, щоб 70% цих коштів залишились на місцевому рівні, 20% надходили на регіональний рівень і 10% направлялись до центру. Окрім того, чинні нормативні документи вимагають корекції в частині встановлення утримувача на місцевому рівні. Органи Міністерства охорони навколишнього природного середовища повинні вживати заходи для забезпечення належного функціонування системи моніторингу довкілля, насамперед поверхневих та підземних вод.

У результаті проведених досліджень розроблено один з головних напрямів природно-ресурсної діяльності підприємства – природно-ресурсний аудит як метод соціально-адміністративного управління для

посилення контролю за впливом виробництва на довкілля. Головною відмінністю природно-ресурсного аудиту від екологічного[4] та фінансового аудиту є значне розширення сфери фактів, які досліджуються, зміна критеріїв оцінки та принципів проведення з метою отримання науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимальної організації робіт з раціонального природокористування та забезпечення відповідної якості навколишнього середовища на рівні, що відповідає вимогам природно-ресурсних стандартів України та світу.

Звіт про ресурсно-екологічні витрати підприємства повинен містити інформацію, що дозволяє: порівнювати поточний рівень досягнень з рівнем торішнього періоду, тобто виявляти тенденції, співставити поточний рівень з поставленими цілями; відмітити негативні моменти; оцінити ефективність програм з покращення природокористування. Природно-ресурсний аудит забезпечує специфічну управлінську інформацію, яка лежить в основі внутрішньої і зовнішньої звітності.

Практична ресурсно-екологічна діяльність на підприємстві повинна проводитися в численних проявах, враховуючи:

- розробку ресурсно-екологічної політики;
- встановлення ресурсно-екологічних цілей і задач;
- раціональне використання природних ресурсів, сировини, мінералів, а також готової продукції;
- моніторинг, регулювання і мінімізацію викидів і скидів забруднюючих речовин;

Таким чином, природно-ресурсний аудит стабілізує розробку рекомендацій по зменшенню ризику виникнення непередбачених ресурсно-екологічних ситуацій, економічний розвиток підприємства, забезпечуючи спокій власникам його акцій; зменшує ризик появи небажаних ресурсно-екологічних проблем на основі додержання принципів природо-ресурсної безпеки; оптимізує і активізує підприємницьку діяльність; стимулює використання стандартів серії ДСТУ-ISO 14001, який регламентує методи проведення природно-ресурсного аудиту.

Слід відмітити, що природно-ресурсний аудит не отримав ще широкого поширення в Україні не тільки із-за недосконалої нормативно-правової бази, а й перш за все із-за відсутності ринку такого виду послуг. У цьому зв'язку особливо гостро потрібна сучасна постанова "Про природно-ресурсний аудит" прийняття якої прискорило б формування конкурентного ринку послуг по природно-ресурсному аудиту.

У ході дослідження виявлено, що зараз в Україні склалися умови, у яких розвиток природно-ресурсного аудиту слід вважати не тільки

доцільним і можливим, але й необхідним видом діяльності, направленим на раціональне і економне використання природних ресурсів, зниження антропогенного впливу на довкілля та просування до сталого розвитку. Об'єктами ресурсно-екологічного аудиту повинні стати плани подальшої господарської, адміністративної, інвестиційної та інших видів діяльності.

Висновки

1. Запропонована нами схема узагальненої процедури розробки і реалізації програми ресурсно-екологічного аудиту дає можливість найбільш вірно і повно оцінити реальне використання підприємством наявного природно-ресурсного потенціалу [3, с.180-181].
2. Одержання економічного ефекту буде полягати у правильності прийнятих управлінських рішень шляхом логічного аналізу інформації, що складає внутрішню природно-ресурсну звітність підприємства. На основі аналізу оцінки результатів діяльності підприємств харчової промисловості із застосуванням розробленої системи критеріїв і показників природокористування доведено, що ефективність їх функціонування може бути досягнута на основі визначення точних потреб в оптимальній кількості ресурсів, впровадження ресурсозберігаючих технологій, забезпечення виробництва за кількісними та якісними параметрами, що відповідають сучасним вимогам науково-технічного прогресу з мінімальними питомими витратами живої та уречевленої праці. Пріоритетними напрямками підвищення ефективності діяльності підприємств визначено:
 - виробництво екологічно чистої продукції та державна підтримка підприємств які впроваджують стандарти якості;
 - впровадження сучасних організаційно-економічних засад природокористування;
 - запровадження ринкових цін на природні ресурси;

- неухильне підвищення рівня ресурсно-екологічної свідомості;
 - створення умов для ефективного використання відходів як енергоресурсу та дослідно-промислового впровадження комплексної переробки і утилізації їх ресурсоцінних компонентів.
3. Практична цінність результатів досліджень заключається в створенні методології і інструментарію управління природно-ресурсним потенціалом, можливості використання методичних розробок і рекомендацій на підприємствах харчової промисловості.

Література

1. Харичков С.К., Рассадникова С.И., Андреева Н.Н. Рыночная инфраструктура в сфере природопользования и обеспечения ресурсно-экологической безопасности. –Одесса, ИПРЭЭИ, 1996, с.12-13.
2. Міщенко В., Данилишин Б. Природно-ресурсна рента і рентна політика в Україні. / Економіка України, №12,2003, с.4-14.
3. Дібров А.С. Сучасне підприємство: організаційно-економічні засади природокористування. – Одеса, Тов-во “Знання та вміння”, 2004, с.168-196.
4. Закон України “Про екологічний аудит” /Урядовий кур’єр за 11серпня 2004 р.